Claudiu Cristian Damian

HOCHMA

Înțelepciunea în cărțile sapiențiale ale Vechiului Testament

Presa Universitară Clujeană

CLAUDIU-CRISTIAN DAMIAN

•

Hochma – înțelepciunea în cărțile sapiențiale ale Vechiului Testament

CLAUDIU-CRISTIAN DAMIAN

Hochma – înțelepciunea în cărțile sapiențiale ale Vechiului Testament

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2018

Referenţi ştiinţifici:

Pr. Prof. univ. dr. Ioan Chirilă
Pr. Conf. univ. dr. Cristian Sonea

ISBN 978-606-37-0385-0

Coperta: Alexandru Hrișcă

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

CUPRINS

LISTA ABREVIERILOR

AB	-	Altarul Banatului
ATD	-	Das Alte Testament Deutsch
BHK	-	R. Kittel, Biblia hebraica
BHS	-	Biblia hebraica stuttgartensia
BTB	-	Biblical Theology Bulletin
BZAW	-	Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft
DOTTE	-	Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis
EHAT	-	Exegetisches Handbuch zum Alten Testament
GB	-	Glasul Bisericii
GIN	-	Greek NT Lexicon
HAT	-	Handbuch zum Alten Testament
HBC	-	J. L. Mays, et al., eds., Harper's Bible Commentary
HBD	-	P. J. Achtemeier, et al., eds., Harper's Bible Dictionary
HUCA	-	Hebrew Union College Annual
IBMBOR	-	Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
JAOS	-	Journal of the American Oriental Society
JBL	-	Journal of Biblical Literature
JBQ	-	Jewish Bible Quarterly
JCS	-	Journal of Cuneiform Studies
JEA	-	Journal of Egyptian Archaeology
JHS	-	Journal of Hebrew Scriptures

JJT	-	Journal of Jewish Tought
JSJ	-	Journal for the Study of Judaism
JSNTS	-	Journal for the Study of the New Testament Supplement Series
LXX	-	Septuaginta
MA	-	Mitropolia Ardealului
MB	-	Mitropolia Banatului
MO	-	Mitropolia Olteniei
MMS	-	Mitropolia Moldovei și Sucevei
NJBC	-	The New Jerome Biblical Commentary
NovT	-	Novum Testamentum
O	-	Ortodoxia
OBO	-	Orbis biblicus et orientalis
PCB	-	Peake's Commentary on the Bible
PCW	-	Philonis Alexandrini opera quae supersunt
RV	-	Revue Biblique
SAV	-	Scientific American Volume
SBL	-	Society of Biblical Literature
SBLDS	-	SBL Dissertation Series
SBT	-	Studies in Biblical Theology
SBS	-	Stuttgarter Bibelstudien
ST	-	Studii Teologice
STRATA	-	Bulletin of the Anglo-Israel Archaeological Society
Talm	-	Talmud
T	-	Targum
TEsth1-2	-	First or Second Targum of Esther
V	-	Vulgata
VT	-	Vetus Testamentum
VGNT	-	Vocabulary of the Greek New Testament

CĂRȚILE SFINTEI SCRIPTURI

Vechiul Testament

Facerea	Fac.	Cântarea celor trei tineri	Tin.
Ieșirea	Ieș.	III Ezdra	III Ezd.
Leviticul	Lev.	Înțelepciunea lui Solomon	Sol.
Numerii	Num.	Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah (Ecclesiasticul)	Sir.
Deuteronomul	Deut.	Istoria Susanei	Sus.
Iosua	Ios.	Bel și Balaurul	Bel
Judecători	Jud.	I Macabei	I Mac.
Rut	Rut	II Macabei	II Mac.
I Regi (I Samuel)	I Rg.	III Macabei	III Mac.
II Regi (II Samuel)	II Rg.	Manase	Man.
III Regi (I Regi)	III Rg.		
IV Regi (II Regi)	IV Rg.		
I Paralipomena	I Par.		
II Paralipomena	II Par.		
Ezdra	Ezd.	**Noul Testament**	
Neemia (II Ezdra)	Nem.		
Estera	Est.	Evanghelia după Matei	Mt.
Iov	Iov	Evanghelia după Marcu	Mc.

Psalmi	Ps.	Evanghelia după Luca	Lc.
Proverbele lui Solomon	Prov.	Evanghelia după Ioan	In.
Ecclesiastul	Eccl.	Faptele Apostolilor	F. Ap.
Cântarea Cântărilor	Cânt.	Romani	Rom.
Isaia	Is.	I Corinteni	I Cor.
Ieremia	Ier.	II Corinteni	II Cor.
Plângerile lui Ieremia	Pl.	Galateni	Gal.
Iezechil	Iez.	Efeseni	Ef.
Daniel	Dan.	Filipeni	Filip.
Osea	Os.	Coloseni	Col.
Amos	Am.	I Tesaloniceni	I Tes.
Miheia	Mih.	II Tesaloniceni	II Tes.
Ioil	Ioil	I Timotei	I Tim.
Avdie	Avd.	II Timotei	II Tim.
Iona	Iona	Tit	Tit
Naum	Naum	Filimon	Fil.
Avacum	Av.	Evrei	Evr.
Sofonie	Sof.	Iacov	Iac.
Agheu	Ag.	I Petru	I Pt.
Zaharia	Zah.	II Petru	II Pt.
Maleahi	Mal.	I Ioan	I In.
Tobit	Tob.	II Ioan	II In.
Iudita	Iud.	III Ioan	III In.
Baruh	Bar.	Iuda	Iuda
Epistola lui Ieremia	Ep. Ier.	Apocalipsa	Apoc.

CUVÂNT ÎNAINTE
ÎNȚELEPCIUNEA ÎȘI ESTE LAUDĂ SIEȘI

Cercetarea domnului Claudiu Cristian Damian supune atenției noastre o temă ce este axată pe unul din cele mai importante concepte din literatura sapiențială a Vechiului Testament: *hochma* care în limba română este tradus prin termenul *înțelepciune*. Cu toate că acest concept este unul definitoriu în teologia vechitestamentară, studiile realizate de bibliștii români se axează, cu mici excepții, doar pe aspectele generale ce definesc această tematică. Cele trei direcții dezvoltate în literatura românească de specialitate sunt concentrate: a) pe descrierea contextului istoric și literar în care au apărut scrierile sapiențiale (Dumitru Abrudan, Atanasie Negoiță), b) pe stabilirea reperelor care favorizează identificarea Fiului lui Dumnezeu cu înțelepciunea care în aceste scrieri este personalizată (Nicolae Neaga, Teodor Burcuș), și c) pe definirea traseului pe care conceptul îl are de la înțelepciunea practică la filosofia greacă care își pune amprenta asupra acestei noțiuni (Ioan Chirilă, Vasile Mihoc).

Având în vedere această situație, autorul își propune să dezvolte tema cercetării sale și să atingă trei obiective majore: a) să răspundă la problematica identității înțelepciunii, urmărind evoluția termenului *hochma* în literatura sapiențială egipteană, mesopo-

tamiană și greacă; b) să identifice textele unde *hochma* este protagonista discursului biblic prin identificarea formei preponderente pe care o ia înțelepciunea personificată (atribut, personificare literară sau reprezentarea unei persoane); și c) să schițeze, în măsura în care este posibilă, o relație hristologică între *Hochma* și *Logos* în lumina literaturii intertestamentare.

Cercetarea domniei sale este structurată pe cinci capitole. Primul dintre acestea (*Înțelepciunea – conceptualizare generală*) debutează cu prezentarea sensurilor pe care termenul „înțelepciunea" le are atât în accepția laică, cât și cea teologică. Câmpul semantic al noțiunii, fiind extrem de variat, a permis realizarea multor nuanțări ce au înlesnit elucidarea unor aspecte cheie din cadrul lucrării. După realizarea status-ului quaestionis extrem de complex (cu precădere în secțiunea ce expune stadiul cercetării în literatura de specialitate internațională), autorul decantează informațiile, indicând într-o sinteză direcțiile de cercetare ale bibliștilor occidentali și își anunță obiectivele cercetării. Acesta dorește să sintetizeze în cadrul unei singure lucrări suma concluziilor cercetărilor principale și să urmărească dezvoltarea termenului *înțelepciune* pe parcursul istoriei, valențele acestuia în literatura egipteană, ebraică și greacă și asocierile făcute dintre *înțelepciune*, *Tora*, *sofia*, și, ulterior, *Logos*. Totodată, autorul precizează că lucrarea sa nu va fi una de natură exegetică, ci aceasta este gândită mai degrabă în perspectiva discursului teologiei biblice, având ca scop elucidarea conceptului de *hochma*.

Capitolul al doilea (*Înțelepciunea solomoniană în contextul înțelepciunii orientale*) este menit să evidențieze personalitatea regelui israelit care fusese atât de renumit pentru înțelepciunea sa,

încât niciunul din fiii Răsăritului nu putea să-i fie pe potrivă, nici măcar fiii lui Mahol, bine-cunoscuții Etan, Heman, Calcol și Darda (3Rg 4,30). Nici învățații Egiptului nu aveau înțelepciune mai mare decât Solomon, căci înțelepciunea lui nu fusese moștenită de la oameni, ci în el, potrivit aghiografului, se sălășluise înțelepciunea lui Dumnezeu (3Rg 3,28). Din această pricină, la Solomon veneau înțelepți și chiar regi pentru a-i asculta înțelepciunea manifestată în judecăți, în discernerea binelui și a răului, în rostirea de pilde și cântări și în diferite cunoștințe despre întreaga creație, de la isopul ce crește pe ziduri până la ultimele târâtoare (3Rg 4,32-33). După acest demers în care autorul a scos în evidență specificitatea înțelepciunii solomoniene, s-a avut în vedere integrarea acesteia în contextul înțelepciunii orientale așa cum apare în scrierile egiptene, mesopotamiene, asiro-babiloniene, sumero-akkadiene sau siro-feniciene. Totodată, un accent semnificativ s-a pus și pe legătura acestora cu literatura filosofică greacă, care apare ca o etapă tranzitorie între Vechiul Testament și Noul Testament. Prin aceasta, autorul a dorit să evidențieze faptul că înțelepciunea practică s-a dezvoltat înspre o înțelepciune contemplativă ce a fost percepută în mediul iudaic ca „înțelepciunea de sus”. În urma acestui demers domnia sa a încercat să demonstreze că înțelepciunea iudaică nu a avut o origine endogenă, ci s-a dezvoltat, după cum era și firesc, în orizontul cultural al vremii.

În cel de-al treilea capitol (*Scrierile sapiențiale ale Vechiul Testament în contextul literaturii didactico-poetice și relația lor cu Tora*), domnul Claudiu Cristian Damian își propune să studieze aspectele privitoare la înțelepciune din cele trei scrieri sapiențiale care constituie obiectul principal al cercetării (*Cartea Proverbelor*, *Înțelep-*

ciunea lui Solomon și cea a lui *Ben-Sirah*), în contextul literaturii didactico-poetice din Vechiul Testament și apoi să scoată în evidență legătura care există între acestea și Tora. Autorul a dorit ca în această secțiune a lucrării să creioneze caracteristicile liricii prin care este exprimată înțelepciunea ebraică, împreună cu particularitățile terminologice și stilistice aferente ei. În acest sens, au fost identificate textele sapiențiale în care înțelepciunea este personificată și, ulterior, supuse unei analize minuțioase. Atenția autorului a fost concentrată mai întâi pe discursul din Proverbe 1, 20-33, pe elogiul înțelepciunii din capitolul 8 și pe capitolul 9 ale aceleiași cărți în care înțelepciunea adresează oamenilor o invitație prietenească la banchetul său. Din *Înțelepciunea lui Solomon* capitolele 7 și 8 au constituit centrul cercetării datorită elementelor stilistice prin care autorul inspirat a personificat înțelepciunea, procedeu întâlnit, de altfel, și în scrierea lui Ben-Sirah în capitolul 24. În noua personificare alcătuită de Siracid este realizată, pe lângă o împletire cu elementele specifice perioadei de redactare a scrierii, și o asociere cu Tora. Această asociere a fost menită să scoată în evidență faptul că înțelepciunea iudaică este fondată pe supunerea față de Lege și implicit pe împlinirea ei. În urma analizei textelor menționate am reușit să creăm o imagine complexă a înțelepciunii așa cum o regăsim în discursul sapiențial vechitestamentar. Ca atare, autorul s-a concentrat asupra următoarelor elemente: natura înțelepciunii, originea acesteia, raportul ei cu Dumnezeu și relația înțelepciunii cu omul și cu întreaga creație. În urma acestui demers a ajuns la concluzia că în cartea Proverbelor înțelepciunea se adresează oamenilor și își dezvăluie autoritatea divină, în Ben-Sirah este identificată cu *Tora*, iar în

Înțelepciunea lui Solomon este elementul de legătură între oameni și divinitate, pe de o parte fiind însoțitoare a lui Dumnezeu, iar, pe de altă parte, prietenă a oamenilor.

Capitolul al IV-lea intitulat *Înțelepciunea lui Solomon*, este axat pe rugăciunea regelui Solomon din capitolul 9 al scrierii anaghinoscomena care-i poartă numele, prin care acesta îi îndeamnă pe ceilalți suverani la înțelepțire. Autorul realizează aici o traducere proprie a textului pentru a scoate mai bine în evidență sensurile pe care din diferite motive de natură lingvistică traducătorul ediției sinodale le-a scăpat din vedere. Demersul său lăudabil a fost corelat cu o abordare exegetică ce i-a justificat opțiunile de traducere și, ulterior, i-a oferit posibilitatea de a sublinia mult mai vizibil concluziile la care s-a ajuns la finele acestei secțiuni, după ce a realizat și o abordare teologică pe două niveluri comparative: înțelepciunea lui Solomon și înțelepciunea omului, înțelepciunea oamenilor și Înțelepciunea lui Dumnezeu. Autorul reușește cu succes să sublinieze faptul că regele Solomon devine prototipul sintezei înțelepciunii divine și umane. Renumele înțelepciunii sale nu s-a datorat unei înțelepciuni native, nici străduinței lui de a o cultiva, ci înțelepciunii dumnezeiești care i-a fost oferită ca dar în urma cerinței sale explicite (3Rg 3,9).

Dorind să clarifice una din problematicile privitoare la personificarea înțelepciunii, în ultimul capitol al lucrării sale – *Hochma, persoană sau atribut?*, autorul abordează posibilitatea existenței unor legături de natură hristologică între textele studiate și câteva pasaje din Noul Testament. Oferind un răspuns la întrebarea expusă în titlu, autorul susține că în cazul personificării înțelepciunii în scrierile sapiențiale putem vorbi, fie de un procedeu

stilistic original, fie de o personificare a unui atribut ce aparține prin excelență lui Dumnezeu, dar nicidecum de o persoană. Argumentul forte în această rezolvare a interogației este de natură lingvistică. Distincția dintre personificare și persoană este dată tocmai de faptul că persoana este nominativ, nume propriu, este ipostas, pe când personificarea ține de sfera atributivă care definește un nume propriu ceea ce elucidează și întrebarea noastră. Privită din punct de vedere teologic, personificarea înțelepciunii rămâne doar rezultatul căutării înțelepciunii, iar la nivel ideatic putem afirma că aceasta a fost rodul confruntării iudaismului cu elenismul, personificarea acestui atribut divin fiind generată de credința că Dumnezeu este înțelept. În ceea ce privește legătura hristologică dintre înțelepciune și *Logos*, autorul constată un progres de tratare a înțelepciunii care pregătește vizibil revelația Noului Testament și implicit întruparea lui Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu. Prin asocierile făcute între Logos și înțelepciunea Vechiului Testament, distinsul autor al cărții a identificat o superioritate a Logosului în fața înțelepciunii (*hochma, sofia*), fără a putea vorbi de o prezență a acestuia în scrierile Vechiului Testament în persoana înțelepciunii cerute și obținute de Solomon.

Recomand cu căldură spre lecturare cartea domnului prof. dr. Claudiu Cristian Damian pe care o privesc ca pe o provocare spre înțelepțire sau mai bine zis ca o căutare a adevăratei Înțelepciuni.

Pr. Prof. univ.dr. Ioan Chirilă

INTRODUCERE

A vorbi despre conceptul de „înțelepciune” în „scrierile sapiențiale” înseamnă a aborda tocmai conceptul care a dat numele acestui gen de literatură. Orice sistem care nu beneficiază de o iluminare a Înțelepciunii celei de Sus nu poate să-l ducă pe om la adevărata înțelepciune: „chiar dacă ar fi cineva desăvârșit între fiii oamenilor, de-i va lipsi înțelepciunea cea de la Tine, ca nimica toată se va socoti” (Sol. 9, 6). Din această convingere decurge și definiția înțelepciunii: cunoștința lucrurilor umane și divine. De la această afirmație vom porni în cercetare sub rezerva că această cunoștință rămâne subordonată unei duble revelații: cea întinsă de-a lungul istoriei, în special a poporului ales și cea lăsată în universul creat, unde se pot vedea perfecțiunile lui Dumnezeu[1].

Scopul literaturii sapiențiale este acela de a împărtăși înțelepciunea sub diferitele ei aspecte, deoarece o preocupare constantă, dintotdeauna, a spiritului uman a fost căutarea unei vieți înțelepte. Premisa de la care pornim în demersul de a studia înțelepciunea în cărțile sapiențiale ale Vechiului Testament este aceea că prin aceasta s-au transmis sfaturi neprețuite și norme morale sub forma unor realizări stilistice de excepție.

---

[1] Chrysostome Larcher, *Etudes sur la livre de la Saggese* (Paris: Etudes Biblique, 1969), 414.

Literatura sapiențială a fost integrată cu greu în sistemul teologic deoarece cărțile care tratau înțelepciunea veneau cu o altă idee decât cea generală a scrierilor iudaice care urmăreau acțiunile lui Dumnezeu în istorie. Această literatură aduce răspunsuri pentru întrebările specific umane, și mai ales îndemnuri distincte pentru educarea și formarea copiilor, discursuri asupra vieții și a societății. Tocmai pentru că aceste cărți sapiențiale ofereau sfaturi pentru o paletă largă de situații care se puteau ivi în viață, adeseori se făcea referire la ele. O analiză mai amănunțită a istoriei literaturii sapiențiale ne va arăta că ea a existat din cele mai vechi timpuri, iar odată cu trecerea vremii se conturează ca literatură de sine stătătoare.

Toată literatura sapiențială face parte dintr-un proces de asimilare și trecere de la înțelepciunea egipteană la înțelepciunea iudaică, implicit cea elină. Literatura sapiențială își are debutul în Egipt și Mesopotamia (cca. 2700-2000 î.Hr.) sub forma unor maxime și proverbe axate pe reguli de viață, apoi se cristalizează în sânul a două popoare, cel israelit și cel elen. Chiar dacă literatura sapiențială ca formă și teme abordate este puțin diferită față de restul scrierilor iudaice, ea devine punct de întâlnire între literatura sapiențială egipteană, literatura sapiențială iudaică și literatura sapiențială elină, având un fond comun, împărtășirea înțelepciunii. O atenție deosebită va fi acordată reconstituirii contextului în care a înflorit acest tip de literatură.

Raționamentul alegerii temei înțelepciunii, care este redată în scrierile sapiențiale, vine ca o dorință de a sistematiza suma concluziilor cercetărilor principale într-o singură lucrare, urmărirea dezvoltării termenului de înțelepciune pe parcursul

istoriei, valențele acestuia în literatura egipteană, ebraică și elină, și asocierile făcute dintre *înțelepciune*, *Tora*, *sofia*, ulterior *Logos*. Pe de altă parte, lucrarea își propune și recuperarea distanței existente între literatura de specialitate românească și cea internațională.

Această cercetare nu se dorește a fi una exegetică, ea este gândită ca o abordare din perspectiva discursului teologiei biblice, având ca scop elucidarea conceptului de *hochma*.

Din punct de vedere metodologic, fără pretenția exhaustivității, ca metode de studiu voi folosi metoda diacronică[2], metoda istorico-critică care va conține mai multe etape, critica textuală, critica literară și analiza lingvistică a unor texte care se evidențiază prin atenția pe care o acordă înțelepciunii. În cazul literaturii sapiențiale mesopotamiene și egiptene în raport cu cea iudaică va fi utilizată metoda comparativă. Comparația dintre diferite literaturi sapiențiale va evidenția avantajele și limitările de analiză comparativă. De asemenea, se va stărui asupra formelor și genurilor literare, iar unor texte care necesită o atenție mai mare din cauza conținutului tratat, le voi acorda o interpretare particulară cu o abordare exegetică și istorico-critică.

De ce aceste pericope necesită o abordare exegetică? Răspunsul constă în specificul literaturii biblice care este varietatea, iar abordarea exegetică ne-ar ajuta să pătrundem înțelesul profund al scrierilor. Pentru textele vizate care prezintă *hochma* ca protagonistă a discursului biblic, textul de bază va fi cel ebraic,

---

[2] Lectura diacronică este orientată spre contextul în care au apărut textele biblice și mai ales spre autorii textelor biblice. Exegeza diacronică răspunde întrebărilor de natură istorico-critică.

Biblia Hebraica Stuttgartensia[3], ediție critică standard a textului masoretic, care utilizează unul dintre cele mai vechi codexuri în care s-a păstrat întreg *Textul Masoretic, Codex Leningrad*[4]. În cazul fragmentelor care prezintă *sofia* ca protagonistă a personificării, se impune folosirea traducerii în greacă a textului masoretic, *Septuaginta*[5] (LXX), care pe lângă cărțile canonice conține și literatura biblică dintre cele două Testamente. Pentru o vedere mai complexă asupra textelor studiate, am abordat traducerea latină *Vulgata*[6]. Studiul în paralel a celor trei versiuni nu va face decât să îmbunătățească și să clarifice înțelesul acestor texte.

De ce o traducere proprie a textelor vizate? De-a lungul istoriei până și textele originale au suferit mici modificări. Prin copierea lor manuală de către scribi s-au produs anumite erori, iar

---

[3] *Biblia Hebraica Stuttgartensia,* quae antea cooperantibus A. Alt, O. Eissfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel, Editio Funditus Renovata, adjuvantibus H. Bardtke, W. Baumgartner, P. A. H. de Boer, O. Eissenfeldt, J. Fichtner, G. Gerleman, J. Hempel, F. Horst, A. Jepsen, F. Maass, R. Meyer, G. Quell, Th. H. Robinson, D. W. Thomas cooperatibus H. P Ruger et J. Ziegler ediderunt K. Elliger et W. Rudolph, Textum Masoreticum curavit H. P. Ruger, MASORAM ELABORAVIT G. E. Weil, Editio tertia emendata opera W. Rudolph et H. P. Ruger (Stuttgart: Deursche Bibelgesellschaft, 1987).

[4] Codex Leningradensis, datat 1008-1009 după Hristos, este cel mai vechi manuscris care și-a păstrat textul integral, devenind astfel o sursă primară pentru traducerile moderne ale Vechiului Testament. Acest codex reprezintă o copie a manuscrisului de la Alep, a fost redactat în Cairo, pe pergament și conține toate cărțile Vechiului Testament. Este un text vocalizat în totalitate asigurând pronunția corectă a fiecărui cuvânt. Codex Leningradensis se păstrează în Biblioteca Națională din Sankt Petersburg, Rusia.

[5] *Septuaginta,* Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs, Editio minor, Duo volumina in uno (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1935).

[6] *Biblia Sacra,* Iuxta Vulgatam Versionem. Vol. I – II (Stuttgart: Württembergische Bibelanstald, 1975).

prin traducerea lor în alte limbi sensul unor cuvinte se îndepărtează de înțelesul textului original.

Cărțile biblice abordate în această cercetare fac parte din literatura didactico-poetică a Vechiului Testament și sunt cărți exponențiale pentru literatura sapiențială[7]. Cu toate că nu reprezintă întregul operelor sapiențiale, cartea canonică *Proverbele lui Solomon*, și celelalte două necanonice, *Înțelepciunea lui Solomon* și *Înțelepciunea lui Isus Sirah*, împreună însumează o abordare a înțelepciunii în dimensiunea sa practică și dinamică, iar ca particularitate tratează un fenomen propriu, personificarea înțelepciunii. Personificarea înțelepciunii se numără printre creațiile cele mai originale din acea perioadă și cuprinde o confruntare a iudaismului cu elenismul la nivel ideatic. În cazul înțelepciunii personificate se dorește o restrângere a argumentelor care dezbat identitatea acesteia, astfel nu se impune necesitatea de a aduce toate aspectele înțelepciunii la o noțiune univocă sau la o figură identică.

Lucrarea de față își propune tratarea unor elemente de isagogie, exegeză și teologie. Am structurat cercetarea în trei părți mari, precedate de o secțiune metodologică care conține repere terminologice și semantice, precum și reflectarea temei în cercetările de specialitate, „status quaestionis”[8].

Prima parte își propune să creioneze un portret al regelui Solomon și să identifice înțelepciunea solomoniană, în contextul

[7] Proverbele lui Solomon, Iov, Ecleziastul, Psalmi, Cântarea Cântărilor, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah.

[8] Expresie provenită din limba latină care face referire la stadiul cercetării. Este folosită frecvent în literatura de specialitate pentru a se referi în mod sumar la rezultatele acumulate pe un anumit subiect și zonele rămase să fie dezvoltate.

înțelepciunii orientale, așa cum apare în scrierile egiptene, mesopotamiene, asiro-babiloniene, sumero-akkadiene sau siro-feniciene, inclusiv legătura acestora cu literatura filosofică greacă, care apare ca o etapă tranzitorie între Vechiul Testament și Noul Testament.

Partea a II-a își propune să studieze scrierile sapiențiale ale Vechiul Testament, în contextul literaturii didactico-poetice din Sfânta Scriptură și relația lor cu *Tora*. Ca obiective, se va urmări creionarea caracteristicilor poeziei ebraice și a formelor literare, prin care este exprimată înțelepciunea, cu particularități terminologice și stilistice.

Tot în partea a doua, vor fi identificate pericopele din literatura sapiențială unde este personificată înțelepciunea și vor fi analizate „discursurile sau elogiile înțelepciunii".

În cartea *Proverbele lui Solomon*, capitolul 1, versetele 20-33, formează un discurs al înțelepciunii, capitolul 8 constituie un elogiu al înțelepciunii, iar capitolul 9, versetele 1-18, formează enigma banchetului.

Literatura necanonică ne aduce în prim plan *Înțelepciunea lui Solomon,* unde identificăm în capitolele 7 și 8, o personificare a înțelepciunii, plus capitolul 9, care ne oferă o rugăciune adresată de regele Solomon lui Dumnezeu pentru obținerea înțelepciunii. Frumusețea acestor capitole vine din faptul că autorul se adresează evreilor din diasporă, cu intenția de a fundamenta filosofic învățăturile biblice, ceea ce explică și influențele filosofiei platonice și forma pe care o îmbracă *sofia*.

Cartea *Înțelepciunea lui Isus Sirah,* în capitolul 24, prezintă o nouă personificare a înțelepciunii cu anumite elemente specifice perioadei, inclusiv asocierea cu *Tora*.

Textele din *Proverbe, Sirah* și *Înțelepciunea lui Solomon*, vor genera o tematică unitară în ceea ce privește înțelepciunea, natura ei, originea acesteia și raportul ei cu Dumnezeu, cu creația, omul și poporul ales. Cine vorbește în aceste texte este înțelepciunea care, spune despre sine, că este în Dumnezeu, de la Dumnezeu și cu Dumnezeu. Acest tablou va fi completat de particularitățile fiecărui text în parte, de unde vom afla că înțelepciunea este din veșnicie, că este anterioară creației, că a luat parte la creație, iar în legătură cu omul, aceasta va stabili o relație de comuniune, conform dorinței lui Dumnezeu. Înțelepciunea își va stabili reședința în mijlocul poporului ales și va avea o întreită slujire: profetică, sacerdotală și regală.

Pentru că înțelepciunea în Vechiul Testament constituie un fenomen literar special, partea a III-a a lucrării de față, propune o parte literar – exegetică, ce impune mai multe etape: se va propune o traducere proprie a rugăciunii din *Înțelepciunea lui Solomon*, capitolul 9, această traducere va ține cont de ultimele cercetări, de lexicul limbii române, de termeni mai vechi care și-au păstrat expresivitatea și rămân potriviți pentru textul biblic; apoi vor fi analizate structurile propuse până în prezent pentru această rugăciune; vor fi indicate trăsăturile caracteristice poeziei și rugăciunilor eline, iar rugăciunea va fi analizată din punct de vedere literar, printr-o analiză morfologică și sintactică, prezentând ulterior concluziile exegetice. De asemenea, lucrarea va avea și o abordare teologică care pe lângă explicarea textului, va

merge pe două niveluri comparative: înțelepciunea lui Solomon și înțelepciunea omului, înțelepciunea oamenilor și Înțelepciunea lui Dumnezeu. În finalul capitolului vom prezenta specificul rugăciunilor din cărțile necanonice din care face parte și rugăciunea lui Solomon de obținere a înțelepciunii.

Ultima parte tratează posibilitatea existenței unor legături Hristologice între textele studiate și pasaje din Noul Testament. Aceasta va răspunde următoarelor întrebări: dacă înțelepciunea face parte din trinitate, dacă personificarea înțelepciunii este un proces literar stilistic, dacă înțelepciunea poate fi privită ca ipostas, persoană, sau dacă trebuie să portretizăm înțelepciunea doar ca un atribut divin al lui Dumnezeu. Un alt aspect important asupra căruia voi insista este asocierea înțelepciunii sub diferitele ei aspecte, *hochma* sau *sofia*, cu *Logosul Ioaneic*.

Lucrarea de față se va încheia cu un capitol dedicat concluziilor generale în care se va sublinia ideea că învățătura despre înțelepciune se dezvoltă odată cu istoria, începând cu civilizația orientală, filosofia antică greacă și în Sfânta Scriptură, cu preponderență în cărțile sapiențiale sub toate cele trei aspecte, înțelepciunea omenească, înțelepciunea personificată, înțelepciunea privită ca atribut Dumnezeiesc.

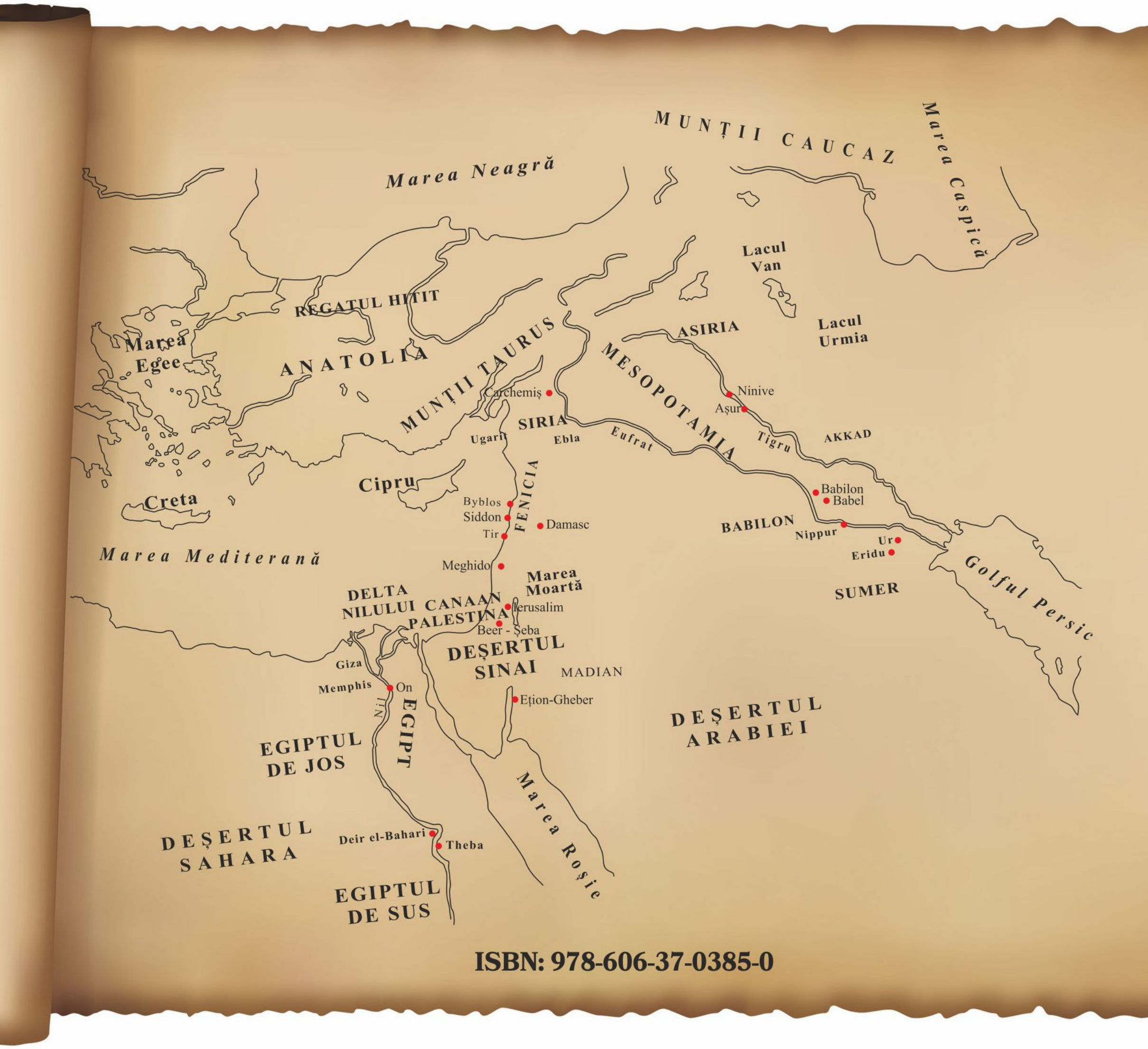
În cuprinsul cercetării, citarea bibliografică se va face în concordanță cu *Chicago Manual of Style*[9], conform normelor metodologice acceptate în sistemul teologic internațional.

[9] *The Chicago Manual of Style* www.chicagomanualofstyle.org.

Înțelepciunea este capacitatea omului de a vedea în celălalt rațiunea Divină a existenței sale și puterea de a lucra în sensul desăvârșirii celuilalt întru asemănarea cu Dumnezeu. Odată realizată asemănarea începe trăirea convivialității tuturor celor create de Dumnezeu în împărăția în care strălucește slava Înțelepciunii eterne.

Recomand cu căldură spre lecturare cartea domnului Claudiu Cristian Damian pe care o privesc ca pe o provocare spre înțelepțire sau mai bine zis ca o căutare a adevăratei Înțelepciuni.

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Chirilă

ISBN: 978-606-37-0385-0